

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

1 (4) 2024

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 1(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори. сиёсий фанлар номзоди. профессор.

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети Тарих факултети доценти

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳақимов Назар Ҳақимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гўлнора Абдукаҳхаровна –
т

Гурдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;
Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Электрон журнал **1368-сонли гувоҳнома** билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEM S TEAM” масъулияти чекланган жамияти.

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Mustafoyev Abubakr Muhiddin o'g'li</i> XIII VA XIV-ASRDA YASHAB IJOD ETGAN BUXORO FAQIHLARI VA ULARNING ASARLARI TAVSIFI (1-qism).....	9-14
<i>Mirzayev Avazbek</i> ANDIJON TAJRIBA PAXTA DALASI TARIXINING ARXIV HUJJATLARIDA YORITILISHI	15-21
<i>Алиджанова Лазизахон Аббасовна</i> ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАРДА ДИН ВА ТАБОБАТ МАСАЛАСИНИ ЎРГАНИШДАГИ ЁНДАШУВЛАР	22-28
<i>Sobirov Sardorbek Abdusattor o'g'li</i> XIX-ASRNING IKKINCHI YARMIDA SHARQIY TURKISTONDA ROSSIYA VA BRITANIYA IMPERIYALARI RAQOVATI	29-34
<i>Джалолов Бахром Джамолович</i> СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДА “ПАХТАЯККАҲОКИМЛИГИ” СИЁСАТИ ВА БОЛАЛАРГА КЎРСАТГАН ТАЪСИРИ	35-39
<i>Махматкулова Нозикой Чориёевна</i> О'ЗБЕКИСТОНДА XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA IRRIGATSIYA-MELIORATSIYA VA QISHLOQ XO'JALIGINI MEKANIZATSIYALASH SOHASIDA YURITILGAN KADRLAR SIYOSATI	40-45
<i>Ochilov Farhod</i> О'ЗБЕКИСТОНДА О'ZINI О'ZI BOSHQARISH ORGANLARINING АНОЛИНИ ИЖТИМОИЙ НИМОYA QILISHDAGI FAOLIYATI	46-52
<i>Ҳамроева Нодира Нормуродовна</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЕР-СУВ ИСЛОҲОТИ ЖАРАЁНИДА ИЖТИМОИЙ МУОММОЛАР	53-58
<i>Мамажонов Алишер, Алишеров Абдувоҳид Алишерович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ГИДРОЭЛЕКТР СТАНЦИЯЛАРНИНГ БАРПО ЭТИЛИШИ ТАРИХИ	59-65
<i>Tursunov Ravshan Normuratovich</i> XIX-ASRNING IKKINCHI YARMI – XX-ASR BOSHIDA TURKISTON O'LKASIDA SODIR BOLGAN ZILZILALAR TARIXIGA BIR NAZAR	66-71

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Умурзакова Мўътабархон Нодир қизи</i> СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ СОҲАСИНИ ТИББИЙ СУҒУРТА АСОСИДА МОЛИЯЛАШТИРИШ МОДЕЛИ	72-78
<i>Ro'zmetov Bahodir Shomurotovich</i> TURIZMDA XIZMATLAR MOHIYATI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDAGI O'RNI	79-90
<i>Shanazarova Nilufar Baratovna</i> MILLIY IQTISODIYOTDA TRANSPORTNING АНАМИYATI	91-99
<i>Рахимов Ойбек Бахтиёрович</i> АВТОТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИНИ СУҒУРТА ҚИЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ МОХИЯТИ	100-109

<i>Болтаев Нурали Шираматович</i> АГРАР ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА КАДРЛАР САЛОҲИЯТИНИ БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ АСОСИДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ	110-118
<i>Эрханов Муҳаммаджон Абсайитович</i> ДАВЛАТНИНГ ХАЛҚАРО РЕЙТИНГ ВА ИНДЕКСЛАРДАГИ ЎРНИНИ ЯХШИЛАШДА ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИКНИНГ ЎРНИ	119-124
<i>Жураева Гульзира</i> АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛЕ И УСЛУГАХ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ	125-130
<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIKDA TEXNIK SAMARADORLIKNI TAHLIL ETISHNING PARAMETRIK VA NOPARAMETRIK USULLARI	131-136
<i>Yaqubova Yulduz Raimovna</i> KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING ISHLAB CHIQRISHINI SAMARALI AMALGA OSHIRISH KO'RSATKICHLARI	137-147
<i>Рахимбаев Акмал Азатбоевич</i> ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДЛАРИНИ САНОАТГА ИХТИСОСЛАШУВ ДАРАЖАСИНИ ТАРМОҚЛАР БЎЙИЧА АНИҚЛАШ	148-157
<i>Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li</i> SAMARALI SOLIQ SIYOSATI-INNOVATSION RIVOJLANISHGA O'TISHNING ASOSIY SHARTI	158-170
09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> БАҲОУДДИН НАҚШБАНД РУБОЙЛАРИНИ ШАРҲЛАГАН АЛЛОМА	171-175
<i>Шарифходжаева Наргиза Абдуманноновна</i> ФИЛОСОФИЯ СВОБОДЫ, РАВЕНСТВА И СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ МУХАММАДА АЛИ ДЖИННЫ	176-181
<i>Nasimov Azizbek Azimovich</i> АХВОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТ РИВОЖЛАНИШИДА АХЛОҚИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ МОНИЯТИ	182-186
<i>Norkulov Olim Nasimovich</i> GLOBALLASHUV JARAYONIDA MIGRATSIYANING AHOLI AXLOQIY QADRIYATLARIGA TA'SIRI	187-191
<i>Хасанов Бобуржон Хакимович</i> ОММАВИЙ НОРОЗИЛИКЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	192-197
<i>Quratboyev Alisher Maxsudovich</i> YANGI O'ZBEKISTON VA IJTIMOY DAVLATCHILIK	198-204
<i>Raxmonberdiyev Islombek Ilxom o'gli</i> SIVILIZATSIYALAR TARAQQIYOTIDA MADANIYATLAR TO'QNASHUVINING IJTIMOY- FALSAFIY AHAMIYATI (Samyuel F. Xantingtonning "Sivilizatsiyalar to'qnashuvi" asari asosida).....	205-214

<i>Shukurov Orif Jumaboyevich</i> JAMIYATDA YOSHLARNING IJTIMOYIY AKTIVLIGINI OSHIRISH XUSUSIYATLARI VA TAMOYILLARI	215-219
10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Akhmedov Oybek Saporbayevich</i> THEORETICAL OVERVIEW OF THE DEFINITION “TERM” AND “TERMINOLOGY” IN LINGUISTIC SURVEYS	220-227
<i>Ravshanova Gulrukhbegim Qaxramon qizi</i> ЯНГИ ЎЗБЕК ШЕЪРИЯТИДА ҲАЖВНАВИСЛИК АНЪАНАСИ	228-232
<i>Ortiqova Mavluda Nurmahammadovna</i> AQOID ILMIDA KAROMAT TUSHUNCHASI VA BADIY ADABIYOTDAGI TALQINI	233-237
<i>Uliqova Mavludaxon</i> “QON-QARINDOSH” KONSEPTINI FONETIK-FONOLOGIK SATHDA NAMOYON BO’LISHI	238-243
<i>Rahmonov Asror ibni Nusrat</i> HERMANN HESSE HAYOTI, IJODI VA ADABIYOTDAGI O’RNI	244-252
<i>Raxmatova Dilafruz Nusratilloevna</i> SAMARQAND JADIDCHILIK MAKTABI VAKILLARI ASARLARINING TIL XUSUSIYATI	253-258
<i>Djuraeva Muxlisa Shadiyarovna</i> INGLIZ VA O’ZBEK TILLARIDA OILAVIY NUTQDAGI IJTIMOYIY-MADANIY FARQLAR	259-265
<i>Vokhidova Tamanno Saidjonovna</i> MEDIALINGUISTICS AS A MODERN SCIENTIFIC DIRECTION	266-271
<i>Djurayeva Shahlo G’ulom qizi, Sattarova Ismigul Baxtiyorovna</i> INGLIZ ADABIYOTLARIDA KIRITMA BIRLIKLARINING BADIY SEMANTIKASI	272-277
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Uzakova Go’zal Sharipovna</i> O’ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA “YASHIL QURILISH”NI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY MASALALARI	278-286
<i>Murzaev Shuxrat Shavkatovich</i> СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ КАТЕГОРИИ ПРАВОПОНИМАНИЯ	287-293
<i>Qosimov Botirjon Ma’rufjon o’g’li</i> SUD HOKIMIYATINING MOLIYAVIY MUSTAQILLIGI: KONSTITUTSIYAVIY TAHLIL	294-301
<i>Islombek Abdikhakimov</i> QUANTUM COMPUTING AND LEGAL READINESS FOR E-GOVERNMENT SERVICES	302-309
<i>Hodjaeva Shirinxon Olimxon kizi</i> ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СУДЕБНОЙ СИСТЕМЕ	310-315
<i>Jiyenbayev Bahadir Ospanovich</i> EKOLOGIK AUDITNI HUQUQIY TA’MINLASHNING AYRIM XUSUSIYATLARI: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA	316-322
<i>Aliшаев Собир Турсунбоевич</i> СУД ҲУКМИНИ ЧИҚАРИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	323-329

Адембаев Аралбай Куралбаевич

АЙРИМ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ЖИНОЯТ ҚОНУНЛАРИДА ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИ
ҲАРАКАТИ ЁКИ УЛАРДАН ФЙДАЛАНИШ ХАВФСИЗЛИГИ ҚОЙДАЛАРИНИ БУЗИШ УЧУН
ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ 330-339

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Матенов Рашид Бекимбетович, Анатолий Викторович Тряпельников

ЮРИДИЧЕСКИЙ ТЕКСТ КАК ОБЪЕКТ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ-
ЮРИСТОВ: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕЖОТРАСЛЕВЫЕ
ПЕРСПЕКТИВЫ 340-346

Xajiyeva Iroda Adambayevna

TALABALARGA ZAMONAVIY O'ZBEK SHE'RIYATI VA FOLKLOR MUNOSABATINI
TUSHUNTIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI 347-351

Ayatov Raximberdi Ibragimovich

XORIJIY TILDA TURIZM VA MEHMONXONA BIZNESI SOHASIGA OID SO'Z VA IBORALARNI
O'QITISHDA TIL KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH 352-357

Saidova Dilobar Ikrambayevna

MEHRIBONLIK UYLARI TARBIYALANUVCHILARIDA IJTIMOY XULQ-ATVORNI
RIVOJLANTIRISH ZARURATI 358-361

Eshqobilov Elmurod Menglimurod o'g'li

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHISINING
KASBIY-PEDAGOGIK IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISH
METODIKASI 362-367

Ҳамдамова Шахноза Юсупалиевна

ТИББИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ФАНЛАРАРО ИНТЕГРАЦИОН ЁНДАДАШУВ АСОСИДА
ТАЛАБАЛАРНИ КАСБИЙ ЛАЁҚАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ 368-375

Janonova Sitora Berdinazarovna

ТА'ЛИМ ВА ТАРБИYA ТАРАҚҚИYOTИДА КОММУНИКАТИV КОМПЕТЕНСИYA
TUSHUNCHASINING O'RNI 376-381

Турсунбоева Мухлиса Анвар қизи

ТАБИЙ ФАНЛАР ФАКУЛЬТЕТЛАРИДА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ КАСБГА
ЙЎНАЛТИРИЛГАНЛИК АСОСИДА ЎҚИТИШ ПЕДАГОГИК МУАММО
СИФАТИДА 382-387

Bakhadirova Shoxina Nadir kizi

INGLIZ TILIDA GAPIRISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN MASHQ VA
TOPSHIRIQLARNI ONLINE KO'RINISHDA O'QITISH 388-392

Qurbonova O'lmasoy Usmonovna, Niyozova Shohista Nusratilloevna

OILA BARQARORLIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI 393-397

Xudayberdiyeva Mahliyo Zayniddin qizi

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOMMUNIKATIV YONDASHUV ASOSIDA KASBIY SIFATLARINI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI VA INNOVATSION
METODLARI 398-403

Ortiqova Mavluda Nurmahammadovna
Xalqaro innovatsion universitet o'qituvchisi

AQOID ILMIDA KAROMAT TUSHUNCHASI VA BADIY ADABIYOTDAGI TALQINI

Annotatsiya: Mazkur maqolada aqida ilmining bahsli masalalaridan biri bo'lgan valiyning karomati haq ekanligi, Alloh o'zi sevgan taqvodor do'stlari (bandalari)ga izzat-ikrom sifatida ehtirom etishi, inoyati karomat tushunchasi badiiy jihatdan tahlil qilingan. Karomat egasi bo'lish valiylikning eng asosiy va dastlabki belgisi ekanligi, valiy obrazining badiiy adabiyotdagi o'rni va xususiyatlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Valoyat, karomat, valiy, aqoid, mo'jiza, karomati jibbily, karomati kasbiy.

Ortikova Mavluda Nurmahomedovna
Lecturer at the International Innovational University

THE CONCEPT OF THE MIRACLE IN THE RELIGIOUS DOCTRINE AND ITS INTERPRETATION IN FICTION

Abstract. This article artistically analyzes one of the controversial issues of the doctrine -the truth of the miracle(gift), Allah's reverence for pious friends (slaves) whom he loves, the concept of the miracle of grace. It reveals the possession of a gift-the most important and earliest sign of prophecy, about the role and features of the image of prophecy in fiction.

Keywords: prophecy, gift, prophet, creed, miracle, gifted prophecy, professional gift.

Ортыкова Мавлюда Нурмагомедовна
Преподаватель Международного инновационного университета

ПОНЯТИЕ “ДАР” В ВЕРОУЧЕНИИ И ЕГО ТОЛКОВАНИЕ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. В данной статье художественно анализируется один из спорных вопросов вероучения-истинность дива, почитание Аллахом благочестивых друзей (рабов), которых он любит, понятие дива благодати. Речь идёт об обладании даром-самый главный и самый ранний признак пророчества, о роли и особенностях образа пророчества в художественной литературе.

Ключевые слова: пророчество, дар, пророк, вероучение, чудо, дар пророчества, профессиональное способство.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I1Y2024N31>

Mavzu dolzarbligi. Valoyat tushunchasi tasavvuf adabiyotida, badiiy adabiyotda o'rganilishi lozim bo'lgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Valoyat bu valiylikning namoyon bo'lishi, ya'ni ollohning o'z sevgan bandasiga yuborgan ehsoni, karomat zohir bo'lishi deb aytiladi. Shu ma'noda, valiylik obrazini tahlil qilishdan oldin aqida ilmida valiy inson va karomat tushunchasi qanday ta'riflanadi? Izohli lug'atda qanday? Istilohda qanday ma'noda qo'llanadi? Ushbu masalalarga izoh berish lozim. Islom aqidasi har bir musulmon kishi uchun

o'rganilishi va e'tiqod qilinishi lozim bo'lgan masalalarni o'z ichiga olib, bu ilmni o'rganilishidan ko'zlangan asosiy maqsadlardan biri, diniy aqidalarni qati'y dalillar bilan isbotlash va bu aqidalarga bo'lgan shubhalarni aritish hisoblanadi. Aqoid ilmida ana shunday bahsli masalalardan biri valiylarning olloh tomonidan yuborilgan karomat sohibi bo'lishi aqidasi. Bu borada valiylar va ularning sohibkaromat ekanliklarini o'rganib, yetarlicha isbotlab bera olgan va bu bilan aqida ilmiga o'z hissalarini qo'shgan ba'zi olimlarning izlanishlariga e'tibor qaratsak.

Bunday manbalarning avvalida Sa'duddin Taftazoniyning "Sharh al-Aqoid-an Nasafiya" asariga murojaat qilamiz. Asarda ushbu xususda shunday bayon qilinadi: "Valiylarning karomatlari haqdir. Bunda karomat uzoq masofani qisqa muddatda bosib o'tish, muhtoj paytda oziq-ovqat va kiyim-kechaklarning paydo bo'lishi, suv ustida yurish, havoda uchish, jonsiz va tilsiz narsalarning gapirishi, kelgan musibatni qaytarish, dushmanlarni daf qilish kabi narsalar valiylarda g'ayri oddiy yo'l bilan zohir bo'ladi"[1;57b] Asarda dastlab "Valiy" tushunchasiga ta'rif beriladi: "Valiy bu allohni va uning sifatlarini mumkin bo'lgan darajada biluvchi, toatlarda doim qoim bo'luvchi, gunohlardan uzoq bo'luvchi, shahvatlar va lazzatlarda harom amal qilishdan saqlanuvchi bandadir" [1;57b] Valiylarning karomati haqida fikrlar badiiy adabiyot namunalarida ham o'z talqinlarini topgan. A. Navoiyning 1495-1496 yillarida yozilgan mill.avv VIII-XV asrning oxiriga qadar Osiyo, Afrikava Yevropa qit'alarida yashab o'tgan 770 ta avliyo ularning hayoti, faoliyati va karomatlarini kichik hikoyatlarda badiiy tasvirlar orqali ifodalangan "Nasoyim ul-muhabbat" tazkirasida ham ko'rishimiz mumkin. Masalan, Abu Zaar Tirmiziyni xojatini faqat allohdan so'ragan orif sifatida keltirilgan hikoyat quyidagicha: "Oriflarning biri debdurkim, biz bir-birimiz bilan suhbat tutib yuradigan bir jamoada edik. Har qaysimizga bir nima kerak bo'lib qolsa, Abu Zaar turib namoz o'qirdi. Tangri ul nimani o'sha zahoti yetkazardi". Ushbu hikoyatdagi jarayon siz-u biz kabi insonlar uchun aql bovar qilmas hodisa. Ammo bu valiylarning oddiy insonlarda uchramaydigan eng oddiy karomati deyish mumkin. Chunki yuqorida aytilganidek, valiylar ollohning nazari va inoyatiga sazovor bo'lgan ollohning do'stlari ekan.

S.Taftazoniy fikrlariga ko'ra karomatlar haqiqatiga dalil, egasidan ko'p to'xtovsiz zohir bo'lishi va u yerdan uzoq bo'lganlar tomonidan uni inkor qilish mumkin bo'lmasligidir. Xususan, o'xshash bo'lgan ish va tafsilotlari bittadir, deydi. Asarda karomatni va uning juda aqlga sig'maydigan qismlarining ba'zi tafsilotlarini ochib beruvchi gapni keltirgan. Ya'ni, karomat aql bilan qabul qilinmaydigan holatligini aytadi. Shundan so'ng alloma "Uzoq masofani qisqa muddatda bosib o'tish" karomatini dalillash uchun Qur'oni karimda Maryam (r.a.) va Sohibi Sulaymon (a.s.)dan karomat zohir bo'lganini keltiradi: "Sohibi Sulaymon (a.s.) bajargan ishi karomat kabidir. U mashxur Osif ibn Barhiyodir. U Bilqis taxtini chekka dushman hududidagi uzoq masofadan keltirgan. Sharh daliliga Maryam (r.a.) misolida, Oli Imron surasi 37- oyatni keltiradi: "Zakariyo har gal (Maryamning) oldiga-masjidga kirganida, oldida rizq turganini ko'rar edi. U: "Ey, Maryam, bu narsalar senga qayoqdan keldi?" — deb so'rasa, (Maryam): "Bular Alloh huzuridan", — deb javob berar edi." "Suv ustida yurish" xususiyatini "Ko'plab avliyolar haqida naql qilingan", — deb izohlaydi. "Havoda uchish" jumlasini "Sahoba Jafar ibn Abu Tolib, Luqmon as-Saraxsiy va ulardan boshqalar haqida naql qilingan", — deb sharhlaydi. "Jonsiz va tilsiz narsalar gapirishi" haqida, "Jonsiz narsaning gapirishi, rivoyat qilingani kabi Salmon va Abu Dardolarda yog'och tovoq bo'lgan. U esa madh qilgan va uning tasbihini u ikkisi eshitganlar", deydi. "Tilsiz jonivor esa, "Ashob ul-Kahf itining gapirishi kabidir" deb sharhlaydi. "Kelgan balolarni daf qilish va dushmanlardan yetadigan ofatlarga kifoya qilish" bunga esa Umar ibn Xattob (r.a.) haqidagi rivoyat misol bo'ladi. U Madina shahrida masjid minbarida edi. Uning qo'shini esa "Nahovand" jang maydonida bo'lgan. Boshqa joyda bo'la turib

qo‘shini amirini tog‘ning orqadagi dushman pistirmasidan ogohlantirib “Ey, Soriya, toqqa, toqqa” degan va uzoq masofadan soriya Umar (r.a.) gapini eshitgan”, — deb, keltiradi. S.Taftazoniy yana sahoba Xolid ibn Valid (r.a.)ning zahar ichib, undan zaharlanmaganligi haqidagi rivoyatni keltiradi. Yuqoridagi dalillarni keltirib alloma valiylar va ularning sohibkaromat ekanliklari haqidagi fikrni asoslab beradi. Badiiy adabiyot namunalari ham valiylarning karomati xuddi shunday karomatlar bilan dalillanadi. Valiylarning karomatini yo‘q deb tan olmaydigan ba‘zi oqim vakillariga bu ayni haqiqat ekanligini dalillash uchun Abu Muin Nasafiyning “Tafsiratul adilla” asaridagi aniq ma‘lumotlarni ham ko‘rishimiz mumkin. “Ahli haq ko‘plab xabarlar, mustafiz hikoyalar vorid bo‘lganligi sababli karomatning sobit ekaniga hukm qilishadi. Xabar va hikoyalardan biri –Sulaymon (alayhissalom)ning hamrohlari ko‘z ochib yummasdan Bilqisning taxtini olib kelgani xabari; yana biri – Madinada minbarda o‘tirgan Umar (r.a.) Nahovanddagi qo‘shinni ko‘rib: “Ey, soriya , toqqa, toqqa deganlari. Soriya esa salkam besh yuz farsah masofada turib bu ovozni eshitgani va toqqa chiqib, u yerdan dushmanga pistirmadan hujum qilgani. Bu esa g‘alabaga sabab bo‘lgani; Xolid ibn Valid (r.a.) zahar ichsa-da, zarar ko‘rmaganligi; Umar (r.a.)ning Nil daryosi borasidagi xabarlar shular jumlasidandir. Tobein va solihlardan behisob karomatlar rivoyat qilingan (ko‘rilgan). Ularni inkor qiluvchi kishi, umumiy ma‘noda , ko‘rinib turgan narsani rad qiluvchilar qatoriga kiradi. Mutazaliylar ularni inkor etishadi. Chunki bid‘atlarining shumligi sabab karomatni man qilishadi. Imondan chiqishdan qo‘rqib, ibodatlarda va gunoh-ma‘siyatlardan tiyilishda qattiq jiddu-jahd qilishlariga qaramasdan, o‘z mazhablarining botilligi, e‘tiqodlarining fosidligiga karomatlarni man etishlari yetarli, boshqa dalil kerak emas. Ularning: “Avliyolar qo‘lida karomatning zohir bo‘lishi anbiyo (alayhissalom)larning mo‘jizalari botil bo‘lishini keltirib chiqaradi”, degan da‘volari haqni botildan, to‘g‘rini fasoddan ajratadigan mezon bo‘lmish aqlga ko‘ra ish tutmasdan, o‘ylamasdan gapirish. Chunki tafakkur qilgan kishi valiyning har bir karomati (valiyning) nabiyisi (alayhisallom)ning mo‘jizasi ekanini biladi. Albatta, karomatning zohir bo‘lishi bilan u kishining valiy ekani bilinadi. Uning valiy ekani aqidasi haq ekaniga dalildir. Mo‘jiza bilan karomat aralashib ketishi mumkin emas. Mo‘jiza risolat (payg‘ambarlik) da‘vosi ortidan namoyon bo‘ladi. Agar avliyo risolat da‘vo qilsa, o‘sha vaqtdayoq valoyatdan tushadi. Mo‘jiza sohibi mo‘jizasini yashirmaydi. Aksincha, uni oshkor qiladi. Karomat sohibi esa imkon qadar karomatini yashiradi ko‘pincha unga suyanmaydi, ishonmaydi”.

Ko‘rinadiki, har ikkala asarda ham valiylarning karomati bor haqiqat. Berilgan ma‘lumotlar, namunalar deyarli o‘xshash. Aqoid ilmining yana bir yirik manbalaridan bo‘lgan “Al Fiqh al-akbar” asarida ham shunga o‘xshash ma‘lumotlar beriladi: Payg‘ambarlarning mo‘jizalari, avliyolarning karomatlari haqdir. Ammo Allohning dushmanlari – Iblis, Fir‘avn, Dajjol kabilarda bo‘lgan va bo‘ladigan odatdan tashqari ishlarni mo‘jiza ham, karomat ham deb atamaymiz. Bularni biz ularning hojatlarini chiqarish deb ataymiz. Chunki Alloh dushmanlarini dunyoda g‘ururda, oxiratta azobda qolishi uchun hojatlarini ravo qiladi. Ular bu bilan mag‘rurlanib, kufri tug‘yonda haddan oshib ketadilar.” Yuqoridagi fikrlarning ma‘noviy davomi va mo‘jiza bilan karomatning bir-biridan farqi, ularni aralash emasligini bayon etish uchun Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusufning “Aqoid darsligi”dan quyidagilarni keltiramiz: “Mo‘jizalar payg‘ambarlar uchun sobitdir va karomatlar avliyolar uchun haqdir. Ammo Alloh taoloning dushmanlari uchun bo‘ladigan, masalan, Iblis, Fir‘avn va Dajjol kabilardan sodir bo‘lganligi va (bundan keyin) bo‘lishligi xabarlarda rivoyat qilingan narsalarni mo‘jiza ham, karomat ham demaymiz. Lekin o‘sha narsalarni ular uchun qazoi-hojat deymiz. Chunki Alloh taolo dushmanlarining ham hojatlarini ularga istidroj va uqubat uchun ro‘yobga chiqaradi. Ular bundan aldanib qoladilar va tug‘yonu kufirda ziyodalashaveradilar.

Bunday narsalarning barchasi joiz va mumkindir. Mo'jizalar payg'ambarlar uchun sobitdir va karomatlar avliyolar uchun haqdir. Mo'jiza – ismi foil bo'lib, lug'atda “ojiz qoldiruvchi” degan ma'noni bildiradi. Shariatimiz istilohida esa: “Payg'ambarlarning haqiqatdan ham Alloh taolo tomonidan yuborilgan elchilar ekanligiga dalil-hujjat sifatida ro'y beruvchi va boshqalarni ojiz qoldiruvchi ish-mo'jiza deyiladi.” Alloh taolo o'zining yuborgan payg'ambarlariga ularning payg'ambarliklarini tasdiqlash uchun xilma-xil mo'jizalar bergan. Masalan: Muso alayhissalomning hassalari ajdarga aylanib u zotning haqiqiy payg'ambar ekanliklarini tasdiqlagan bo'lsa, Iso alayhissalomga og'ir kasallarni bir nafasda tuzatish, murdalarni tiriltirish kabi mo'jizalar berilgan. Payg'ambarlarning ulug'i, oxirgi zamon payg'ambari Muhammad Mustafo sallallohu alayhi va sallamga o'tgan payg'ambarlarga berilgan mo'jizalarning deyarli barchasi va yana o'zlariga ham alohida mo'jizalar berilgan. O'sha mo'jizalarning eng ulug'i, to qiyomatgacha boqiy turadigan Qur'oni karimdir. Mo'jizadan farqli ravishda karomat “izzat-ikrom”, “qadr-qimmat”, “oliyjanoblik” kabi ma'nolarni bildiradi. Istilohda esa, “Alloh taoloning o'zi sevgan bandalariga qilgan izzat-ikromi karomat deyiladi”. Valiy lug'atda “yaqin”, “do'st” kabi ma'nolarni bildirib, ko'plikda “avliyo” deyiladi. Demak, valiy ollohning yaqin do'stlari, shuning uchun ham ularda inson ishonishi qiyin bo'lgan g'ayri oddiy xususiyatlar zohir bo'lishi, ya'ni karomat hosil qilishi tangrining do'stlariga bergan inoyati ekan. Bunday karomatlarning ham bir-biridan farq qiladigan turi mavjud deyiladi. “Karomat ikki xil bo'ladi:

1. Jibilliy (tug'ma, tabiiy)
2. Kasbiy (erishiladigan, mehnat bilan topiladigan)

Jibilliy karomatga dalil; Alloh taolo al-Isro surasining 70-oyatida shunday xabar bergan; “Darhaqiqat, biz Odam bolalarini aziz — mukarram qildik va ularni barru-bahrda – quruqlik va dengizda (ot-ulov va kemalarga) chiqarib qo'ydik, hamda ularga halol pok narsalardan rizq-u ro'z berdik va ularni o'zimiz yaratgan juda ko'p jonzotlardan afzal, ustun qilib qo'ydik. Masalan, Kasbiy karomatga dalil; Alloh taolo Hujurot surasining 13-oyatida quyidagicha xabar bergan; “Albatta sizlarning Alloh nazdidagi eng hurmatlirog'ingiz, taqvodorrog'ingizdir”. Karomat esa faqat taqvodor mo'minlarda hosil bo'ladi (chunki ular bu karomatni mo'minlarga xos e'tiqod va harakatlar bilan topadilar). Yana bir boshqa manbalarda esa karomatni kavniy va ilmiy kabi turlaydilar.

Karomati kavniy: qisqa fursatlarda ro'y beradigan favqulodda g'ayritabiiy hodisalar, masalan, havoda uchish, suv ustida yurish, uzoq yo'lni bir fursatda bosib o'tish kabi. Karomati ilmiy: ilm, irfon, ma'rifat, ibodat va taqvo, ma'naviy kamolot orqali yuzaga kelgan turli shakllardagi g'ayritabiiy hodisalar. Bunga esa bir qator tasavvuf shayxlarida zohir bo'lgan karomatlarni aytish mumkin. Karomatning g'ayri oddiy ishlarga nisbatan qo'llanishi esa majoziydir. Zero, Alloh taolo ana shunday g'ayri oddiy ishlarni taqvodor mo'min uchun izzat-ikrom sifatida zohir qiladi. “Nasoyim ul-muhabbat”da keltirilgan har bir valiyni o'ziga xos xususiyatlari, berilgan karomatlari bilan ta'rif beradi. Bunda har bir valiyning karomati, valiy ekanligining belgisi bo'lib ko'rinadi. A.Navoiy “Nasoyim ul-muhabbat”da valiylarning karomatiga dalil qiluvchi hikoyat va rivoyatlar keltiradi. Masalan, Habib Ajamiy haqida quyidagi hikoya keltiriladi: Qotillikda ayblangan bir kishini dorga osayotgan edilar. Habib o'tayotgan chog'da unga ko'zi tushdi. Kechasi tushda dorga osilgan qotilni jannatda ko'rdilar.

So'radilar:

-Sen ul qilmishing bilan bu martabaga nechuk erishding?

Dedi: -Meni qatl etayotgan chog'da Habib Ajamiy o'tib borayotgan edi. nazari menga tushibdi. Bu darajaga uning bir nafasi barakatidan yetishdim. Hikoyaning mazmuni ham valiyning karomatiga dalil bo'ladi.

Yana aytiladiki, valiyarning avval ishlari tavbadir. Undan keyin, shariat rioyati, yana biri zakot, biri saloti xamsa, yana biri ro'za, tariqat odobi, hilm va burdbog'lik, rizo, sabr, sidq, azim riyozat. Navoiy valoyatni ta'rif etar ekan, valiyar haqidagi ilk tasavvurlarga to'xtalib o'tadilar. Avvalida Hakim at-Tirmiziyning "Xatm ul-avliyo" asari turadi. Asarda Hakim at-Tirmiziy o'zi haqda shunday keltiradi: "Menga nisbat berishlarini o'ylab biror harf yozmadim. Faqatgina yuragim siqilgan, ishlarim yurushmagan kezlari tasalli topish uchun yozar edim, kimki, bandalik sifatlarini bilmasa, Haq sifatlarini bilmaydigan nodonroqdir." "Nasoyim ul-muhabbat" da bu ulug' ustoz ko'p hadisi va karomati bor deb keltirilgan. A.Jomiyning "Nafahot ul-uns min-hazorot il-quds" asari, F.Attorning "Tazkirat-ul avliyo" asarini keltiradi. Ushbu asarlarda Mo'jiza, karomat tushunchalari va ularni payg'ambar va valiyalarda zohir bo'lishi aytilgan.

Xulosa. Karomat valiy, avliyolarga berilgan ollohning inoyati. Payg'ambarlarga ularning payg'ambarliklarini tasdiqlash uchun berilgan odatdan tashqari, o'zgalarni ojiz qoldiruvchi ish – mo'jiza deyiladi. Alloh taoloning o'z do'stlariga qilgan izzat-ikromi – karomat deyiladi. Anglashiladiki, karomat allohning taqvo va ibodatda qoim bo'lgan, o'zini dunyoning o'tkinchi havas va nafslaridan yiroq tutgan, ruhiy va ma'naviy kamolotga erishgan yaqin do'stlariga yuborgan ehsoni. Karomat ato etilgan ollohning do'sti esa shubhasiz, valoyatga erishgan valiydir. Demak, valoyat tushunchasining aqidaviy jihatlari adabiyotlarda atroflicha o'rganilgan bo'lib, keltirilgan fikrlar dalillar bilan asoslab berilgan. Badiiy adabiyotlarda ham valiyar obrazi badiiy talqin qilingan va tadqiq qilinishi lozim bo'lgan masalalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar/Литература/ References:

1. Palvanov U. "Sa'duddin Taftazoniy va uning "Sharh al-aqoid an-Nasafiya" asari", "Toshkent Islom universiteti" nashriyot –matbaa birlashmasi. T-2015. 63-64 b.
2. Nasafiy A.M. "Tafsiratul adilla", 3-jild Movarounnahr T-2018.
3. Muhammad S.M.Y "Aqidatut tahoviya sharhining talhiysi" hilol nashr.T-2021.359 b.
4. Navoiy A. to'la asarlar to'plami. O'n jildlik. 10-jild. T-2013.
5. Rahmatulloh.R. "Masnaviyi ma'naviy" 1- kitob 3-4-juz. Hilol nashr. T-2021.
6. Sirojiddinov Sh. Davlatov O. Yusupova D. "Navoiyshunoslik" Tamaddun. T-2019

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 1 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).